

RAZSTAVA O JOŽU GAŠPERŠIČU

V oktobru 1989 je bila v Kovaškem muzeju v Kropi razstava o domačinu Jožu Gašperšiču (1896-1964), ki ga poznamo kot zborovodjo, dirigenta, glasbenega pedagoga, skladatelja, organista, igralca, režiserja, muzealca, zgodovinarja, ob vsem tem pa je bil še 21 let ravnatelj (direktor) Žebljarske zadruga (od leta 1939) Plamen. V 50. in 60.-tih letih je J. Gašperšič objavil precej člankov v Kroniki in Loških razgledih, ki so se nanašali na zgodovino železarske industrije in njen razvoj do danes. Ob razstavi je izšel tudi katalog, v katerem je predstavljeno življenje, predvsem pa številne dejavnosti J. Gašperšiča, ki so razvejane na številna, med seboj različna področja – zadruga, glasba in kultura ter muzealstvo in zgodovinarstvo.

Na Gašperšičevo življenjsko pot je usodno vplivala poškodba zapetja, saj mu je bila tako pot glasbenika za vedno zaprta (onemogočeno mu je bilo igranje klavirja in violine).

Tako se je leta 1918 vrnil v Kropo in se zaposlil v Žebljarski zadrugi kot uradnik, leta 1924 je prevzel posle prokurista, leta 1926 je postal ravnatelj zadruga, od leta 1953 pa do upokojitve je opravljal delo višjega komercialista.

Njegovo delo je bilo komercialno, administrativno, organizacijsko, skrbel pa je tudi za strokovni pouk v okviru zadruga. Poleg rednega dela je študiral organizacijo sorodnih podjetij doma in v svetu, organizacijo socialnega gospodarstva in zgodovino lokalne železarske industrije.

Ob prevzemu dolžnosti mesta direktorja si je postavil tri pglavitne naloge: vzpostavitev jasnih računov in točnih kalkulacij, uveljavljanje reda in discipline ter smotno porabo časa, denarja in zagotavljanje ter stalno povečevanje trga. Ob tem pa je ves čas skrbel za oživljanje in popularizacijo ljudske kulture. Takoj po vrnitvi v Kropo se je vključil tudi v delo prosvetnega društva. Njegov namen je bil, da poleg zbora, ki je v kraju že deloval, ustanovi še orkester. Stalno je poudarjal, da naj se tudi amaterska kultura goji sistematično, obravnava široko in naj ne bo le priložnostno, nezahtevno in neodgovorno razvedrilo. Ustanovil je orkester Zvezda (komorno-instrumentalni) in zanj napisal številne skladbe. Gašperšičeva lastna glasbena ustvarjalnost je bila ves čas podrejena potrebam društva.

Novo obdobje je nastopilo po drugi svetovni vojni. Začel je delati z zborom in bil v 50.-ih letih glavni organizator, vodja in pedagog v kroparski glasbeni šoli. Ta naj bi vzgojila potrebno število kvalitetnih instrumentalistov za orkester; in res, za simfonični orkester in pihalno godbo je pridobil okoli 50 godbeni-

kov. Načrt dela je bil skrbno pripravljen in je tekel tako dolgo, dokler Gašperšič ni zbolel. S tem je bilo konec rednega dela z zborom in orkestrom in tudi delo v glasbeni šoli je počasi zamrlo.

Po upokojitvi se je Gašperšič posvetil delu v muzeju, katerega eden glavnih pobudnikov za ustanovitev (1952) je bil. V času njegovega dela moramo omeniti dejavnost ob odkritju t.i. slovenske peči (1953), in leta 1955 razstavo Žebelj in vijak, ki je bila pripravljena ob 60. letnici Plamena. Poleti istega leta je pod vodstvom muzeja potekalo raziskovanje rudnih jam na Jelovici. Leta 1956 je Gašperšič na Baševo pobudo napisal brošuro Vigenjc. V knjižici je opisal in predstavil zgodovino vigenjcev, njihova imena, lokacijo, opremo, orodje in njegovo poimenovanje ter običaje, ki so se vezali na življenje in delo v kovačnici. Zanimalo ga je, od kod sama beseda vigenjc in kako daleč sega njegov nastanek. Gašperšič je imel z muzejem precej načrtov. Poudarjal je, da je nastal iz ljudskih vrst in pobud, kar pa naj ne pomeni, da ne more v celoti izvrševati svojega kulturnega in zgodovinskega poslanstva. Zavzemal se je, da bi muzej pridobil čimveč muzealij in predvsem ustrezne prostore za njihovo predstavitev.

Vzporedno z delom v muzeju se je Gašperšič ves čas ukvarjal s krajevno zgodovino, predvsem tehnično. Pri pisanju člankov mu je mnogo pomagalo znanje tujih jezikov, saj je s tem dobil vpogled v precej širši spekter te, pri nas še ne prevedene literature. Gašperšičevo zgodovinarstvo sega pravzaprav že v 30. leta, ko je dal predlog, da se začne z izdajanjem tovarniškega glasila Zadrugar, ki naj bi zadržnike poučilo o tekoči problematiki zadruga (domače in tudi tujih) in jih seznanilo z zgodovino Kroke in železarske obrti. Gašperšič je bil več let glavni urednik glasila in je sam prispeval številne članke, katere je pisal sam ali jih samo prevedel. Zadrugar še danes pomeni pomemben vir za poučevanje, saj v njem sledimo krajevni kroniki in razvoju kraja in zadruga.

25. letnica Gašperšičeve smrti je priložnost, da se ponovno spomnimo njegovega dela in se mu na ta način oddolžimo za vse, kar je Kropi dal.

BIBLIOGRAFIJA J. GAŠPERŠIČA

Loški žebli in žebjarstvo, Loški razgledi, 1957, 35-41. — O oglarstvu na Jelovici, LR, 98-109. — O jelovškem rudarstvu, LR, 1960, 63-75. — V spomin zadnjim rudarjem na Jelovici, LR, 1962, 104-149. — Gorenjsko železarstvo v 14. in 15. stoletju, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 1959/1, 5-10. — Nastanek in delo Kovaškega muzeja v Kropi, Kronika, 1959/1, 54-55. — O nekdanjem žebjarstvu na bivšem Kranjskem, Kronika, 1960/1, 9-20. — Ferdinandski rudarski red za fužine pod Jelovico, Kronika, 1960/3,

149-158. — O tehniki in opremi nekdanjih rudarjev na Jelovici, Kronika, (1962/3/1, 9-19. — Rudarsko poklicno znamenje »kladivo in klin«, Kronika, 1962/3, 157-163. — Novo železarjenje v fužinah pod Jelovico v 19. stoletju in njegov konec, Kronika, 1963/1, 12-22. — Iz vigenjca v fužine in tovar-

no, Kronika, 1963/3, 148-166. — Vigenjc — vodnik po zgodovinskih žebljarskih kovačnicah v Kamni Gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih, Ljubljana, 1956, 104 str., il.

Alenka Klemenc

